

ton László, a szerző biztos személyiséghatárokat ki nem jelölő szövegbeli és szövegen kívüli, együttes mozgatója. Ez a sötét Molnár „tündökléséhez”, valamint a vészjósló szöveghelyek egyikéhez is elvezethet: „*Alattomos archifejezése, folytonosan pislogó, apró szeme a felsőbbrendű ember csodálni való tulajdonságainak hordozójává vált. Szépségét egy belülről kifelé ható, láthatatlan sugárzás világította meg, amelyben felismertem a közelítő halál visszfényét. | Arra viszont nem jöttem rá, kinek a halála közelít: vajon Molnáré, mindannyiunké vagy csak az enyém.*” Bővül a kör (mindannyiunk), és bizonytalanodik (ki az „enyém”-hez tartozó „én”?). Az ilyen jellegű írói területhódítások Márton kivételes kvalitását és prózairói munkásságát mint folyamatot rendelik hozzá ehhez a könyvéhez is. Akkor hát érdemes-e egy relatíve negatív szereplőt Kádár János névvel illetni, az elhárítótitust a politikusával egyező neve miatt mentegetőzni? Érdemes-e az első nagybeszélést a Molnár Lajos/Lajosné név telefonkönyvi gyakoriságának számadatával agyonütni? Érdemes-e főleg az első és a harmadik egységben ennyit és így sekélyesen viccelni a nevekkal? (Egy humorista neve a KÖZEPES-ben: Vicc. Gyenge. Még akkor is, illetve épp azért is, ha eredeti neve: Uitz. A magyarázások, magyarázkodások – név és más nyelvi elem kényszerében – rendre esendő mondatok. A Vízhányó név jelentésfelbontása a nem vizet hányó részeg honvédről szólva, a „nyúl”/nyúl-szar/egyformaság-képlet erőltetése, „*a szeretett asszony kihúzza a telet Bálint és a szánhúzó kutyák mellett, és csak tavasszal szokik meg*” kijelentés – lényegében magába a szóismétlésbe satírozva a magyarázkodást –, a „*Basszus!*” [egyszerre mint hangfaj és káromkodás], Georg Simmel filozófus-szociológus és Johannes Mario Simmel bestselleríró összecerélése egy röpke kacagtató szcénáért, bár az egésznek nincs is „*nagy jelentősége*”, a „*szívesen megfésültem volna*” elhangzása erotizált jelentéskörnyezetben, potenciálisan a „megkeféltém” helyén: nem ezek a legemlékezetesebb fragmentumok.)

Az olvasó esztétikai örvendése Márton a nagyszabású tragikumra való felelős fogékonyságának és a tragikumot megjeleníteni képes írói erejének szól. A három elbeszélés három fokozatot képvisel. Az író másik műfajának, a dráma műfajának a terminusait kölcsönözve: az M. L., A GYLKOS a tragédiával rokon, az IZGALMAS ROMOK prózában megvalósított középfajú drá-

ma, a KÖZEPES FOGORVOS abszurdoid jelenetintarziákkal is dolgozó tragikomédia. A három szint mindegyikén ragyognak nagyszerű szövegképződések. A rothadt cukorrépa eltakarításának képe a nyírségi gazdaságban, a halottak napja utáni őszben, a lebomló terményprizma alól villámsebessen menekülni igyekvő egerek, patkányok, pockok, güzük hullámmzó apokalipszisével az ítélethozó, kóbor ebek és halálmadár varjak gyűrűjében: regényfelérő regényrészlete egy nem regény regénynek. A börtönviselt, primitív Károly bácsi hengegése a II. világháborús szénapajta-felgyújtásról, az „*emberi sőpredék*” bennégetéséről. S az egész fejezet „Laktanya a határon” szimbolikája, konkrétabb Ottlik- (ISKOLA A HATÁRON) áthallások nélkül, mégis például a felejthetetlen Borssal és Csatóval (a két aljas előjáróval) az ISKOLA-beli feledhetetlen páros, Schulze és Bognár „helyén”. Az atmoszferikus tökély, a táj akusztikovizuális életre keltése – látható csendje – a romnovellában, hozzá a dialógussarjasztás tipográfiailag is megnyilatkozó mesterfoka. A kimeríthetetlenül érdekes történetmondás (Cang bombatámadást előre jelző kiskutyájának önmagában klasszikus novellaformátumával) és jellemszabás a harmadik elbeszélésben.

Csupa kincs. Tár nem mindig került köréje.

Tarján Tamás

TÉNYEK ÉS (MAGÁN)IGAZSÁGOK

Nyerges András: *Háztűznéző*
Noran Libro, 2013. 337 oldal, 2990 Ft

A HÁZTŰZNÉZŐ ez idáig elérhető – a nem túl távoli megjelenés miatt jobbára még csak rövidebb ismertetések, elemzések által kirajzolt – kritikai fogadtatása előszeretettel emlegeti Nyerges András új könyvét „a” rendszerváltás regényeként. E cikkek vissza-visszatérő megállapítása az is, hogy az 1989–90-es magyarországi események óta eltelt több mint két évtizedben senkinek nem sikerült megint létrehozni (vagy épp senki nem is akarta létrehozni) a korszak reprezentatív szépirodalmi alkotását

– Nyerges művét pedig e hiány pótlására tett kísérletként igyekeznek értelmezni. Amellett, hogy nem tartom száz százalékgig igaznak az állítást, mely szerint mindmáig nem született érvényes, valamilyen módon a rendszerváltást kísérő mentális folyamatok megörökítését célzó magyar regény (gondoljunk csak Sárbogárdi Jolán „habszódíájára” vagy akár Kemény István *AZ ELLENSÉG MŰVÉSZETE* című szövegére, a közel-műltből pedig Barnás Ferenc *MÁSİK HALÁL-ÁRA*), az is problematikusnak tűnik, hogy a HÁZTŰZNÉZŐ-t valóban az említett korszak precizításra törekvő krónikájaként fogjuk fel. Nem nehéz ugyanis felfedeznünk a szöveg igen sűrűn előforduló, erősen parabolikusnak tűnő kitételeit. Ahogy Nyerges publicisztikai írásainak is kedvelt eljárása a történelmi párhuzamok állítása – ti. egy aktuális közéleti problémának egy évtizedekkel korábbi esettel való, olykor ironikus illusztrálása –, úgy a most megjelent mű is a szerző által visszásnak ítélt jelenkori viszonyokra igyekszik rájátszani.

Nem lehet tisztem annak megítélése, vajon jogosak-e azok a – kizárólag implicit módon sugallt – megfigyelések, amelyek rejtett kapcsolatot teremtenek a történet tárgy- és keletkezési ideje között, a HÁZTŰZNÉZŐ elbeszélője viszont kétségtelenül amellel érvel, hogy több a hasonlóság az általa „*Nagy Változás*”-nak nevezett időszak és napjaink között, mint ahogy azt akár saját magunknak is be mernénk vallani. Ilyen, ha úgy vesszük, vaskos aktuálpolitikai mondandót hordozó szövegrész például az átgondolatlan – vagy nagyon is átgondolt, épp ezért aggasztó – utcaátnevezések ellen szót emelő főhős vitája újdonsült szomszédáival. Gyalog György, a HÁZTŰZNÉZŐ központi szereplője ugyanis panellakásából a belvárosi Csernovics Arzén utcába költözik a történet elején, amit az „új idők szellemében” Csilléry Andrásról, az Ébredő Magyarok Egyesületének egykori képviselőjéről terveznek elnevezni. „*Gyógyé úgy érezte, a dühtől mindjárt szétrobban a feje. [...] Miért lenne ez érdeke bárkinek? Ha csak nem annak, aki szellemi elődöt, sőt életpályamodellt lát Csilléryben. Abban a figurában, aki egyszerű fogorvosból lett képviselővé, főszerkesztővé, miniszterré, 1945 telén pedig a Szálasi-féle Gyepű kitelepítési kormánybiztosává.*” (151. k.) A szerző által alkalmazott kettős beszéd tovább éleződik a szereplők szóhasználatának – szintén napjaink jobboldali szövegeit imitáló – alakításával: „*Utólag tudta meg, hogy*

küszöbön állt egy durvább kimenetelű akció is: ha fővárosi határozat tiltotta volna meg az átkezes-telést, a helybeli Csilléry-párt tüntetést szervez Ap-say [ti. az átnevezés mellett kardoskodó önkormányzati képviselő] támogatására, még hozzá azal a jelszóval, hogy a kintről és fentről érkező önkény ellen megvívják a kerület szabadságharcát, ebből pedig az a kínos látszat keletkezett volna, hogy a demokrácia léte vagy nemléte mérhető le azon, kap-e utcát egy echte fasiszta, vagy nem?” (193.) Világos, hogy a fenti idézetek egy erősen referenciális értelmezésmód játékba hozatalát tesszik indokolttá, éppen ezért viszont hatásosabb lett volna, ha – stílszerű módon – *valós* átnevezési kísérletekről esik szó a történetben. Hiszen hiába egykor létezett személy mind Csernovics Arzén, mind pedig Csilléry András, ha Budapesten soha nem volt róluk elnevezett közterület – ennek ismeretében pedig sokat veszítenek erejükből a történelmi parabola indokoltsága mellett felhozott érvek. A regényben egyébként mindvégig jól működő „duplafenekű” elbeszélésmód tehát épp a tényyszerűség folyamatos hangsúlyozása miatt szenved helyenként csorbát, hiszen az elbeszélő nézőpontjával esetleg nem rokonszenvező olvasó azonnal felhozhatja vele szemben, hogy pusztá fikcióval, sántító hasonlatokkal próbálja az elbeszélő kor atmoszféráját a maga érdekei szerint újraalkotni. Ebben a műfaj természetéből fakadóan szelektív múltrekonstrukcióban játszik szerepet a SZIGORÚAN BIZALMAS TÖRTÉNET-ből már ismert eljárás: az 1985-ös Nyerges-regényhez hasonlóan az elbeszélő itt is korabeli napi- és hetilapokból vett idézetekkel tölti ki a fejezetek közötti kronológiai hézagokat. S bár tudvalevő, hogy az egymás mellé állított tények halmaza nem feltétlenül ad ki bármiféle objektívnek nevezhető képet, a regénynek ez az eleme mindenképpen az elmondottak hitelesítésében játszik fontos szerepet. Ha az imént a nyergesi publicisztika és regénypoétika közötti hasonlóságot emlegettem, úgy most is fel kell hívnom a figyelmet a történet alapvetően zsurnalisztikus működésmódjára. Arra ugyanis, hogy bár a történet legtöbb eleme a valóságból származik, azok formába öntése elengedhetetlenül önkényes elbeszélői konstrukcióhoz vezet. Nyerges viszont, szerencsére, tisztában van regénye tétjével, így egy pillanatot sem állítja, hogy műve valamiféle végső igazság kimondásában lenne érdekelt. A HÁZTŰZNÉZŐ így sokkal inkább ol-

vasható egy a múltról gondolkodó értelmiségi parabolába foglalt magánvéleményének, mint a rendszerváltást leleplező bölcsességgyűjteménynek.

A példázatszerűség akkor is a szöveg egyik jellegadó poétikai tulajdonságának lenne nevezhető, ha megpróbálnánk elvonatkoztatni a fent ismertetettekhez hasonló, meglehetősen direktnek látszó kortársi utalásaitól. (Amelyek, egyébként, az évek múltával értelemszerűen lefognak hullani a szöveg elsődleges kontextusáról.) Akárcsak a szerző előző regényében, a 2012-es *A NEGYVENESÉK PAVILONJÁ*-ban, az új műben is egy alapvetően realista eljárás szervezi a történet menetét. *A NEGYVENESÉK*-ben egy szanatóriumi pavilon ápoltságainak és dolgozóinak viszonya modellálta az 1950-es évek magyar közéletének működését, a *HÁZTŰZNÉZŐ*-ben pedig szintén egyetlen épület, egy belvárosi bérház lakossága hivatott reprezentálni a rendszerváltás korának társadalmát. Az elbeszélő a Csernovics Arzén utca 7. lakóközösségének ábrázolásával a kádári rendszer bukása után jogaiba visszahelyezett városi polgárság (és közvetve persze az azt leginkább képviselő pártformáció) gondolkodásmódját karikírozza a történetben. Érdekes módon azonban épp ő figyelmezteti az olvasót a főfejezeteket néhol megszakító önreflexív bekezdésekben, hogy minden látszat ellenére sem lenne szabad komolyabb következtetést levonnunk a műben megfogalmazottakból: „[F]igyelmeztetnem kell az olvasót [...], hogy eszébe ne jusson Gyégyé fenti szavait úgy értelmezni, mintha azokat később bekövetkezett szituációkra is rá lehetne húzni. Juszt is álljunk ellen a kísértésnek, hogy például az értelmiségnek a Nagy Változás körüli serteptelésére vonatkoztassuk őket.” (26.) Az elbeszélés folyamatosságát szándékosan megtörő hangnemváltásokból persze könnyen rájöhethünk, hogy írói játékról van szó csupán: narrátorunk épp a határozott tagadással igyekszik kizárólagossá tenni a parabolisztikus olvasásmód lehetőségét. A *HÁZTŰZNÉZŐ*-n így tetten érhetővé válik egyfajta jó értelemben vett pamfletszerűség, amely egy a rendszerváltás környékén hiteles szószóló nélkül maradt társadalmi csoport – a frissen alakult pártok közül egyikkel sem szimpatizáló (vagy épp mindegyikből kiszoruló), az ilyen-olyan helyzetkedésekből kimaradó baloldali értelmiség – korabeli közérzetét véli érzékelteni.

Hősünk, a szociológus végzettségű, az Akadémia kutatóintézetében dolgozó Gyégyé – szintén nem idegen módon Nyerges korábbi regényeitől – mindvégig igyekszik két lépés távolságot tartani az őt körülvevőktől, jelen esetben újdonsült szomszédaitól. Bár az általános kívülállás jellemének lényegéből fakad (hiszen kizárólag feleségében, Gyégyégyében képes maradéktalanul megbízni, rajta kívül pedig senkihez sem kötődik szorosabban), a Csernovics Arzén utca „öshonos” lakóira afféle reprezentatív szociológiai mintaként képes csak tekinteni. Az elbeszélő révén elének tárt gondolatmeneteiből egyértelművé válik, hogy Gyalog – kimondva-kimondatlanul – a minden helyit egyformán jellemző, ostobasággal párosuló pökhendiséget telelezi az új rendszer legbelső magjának, amelyről szinte fényesen tanúskodik a patinás házban újraéledő dzsentri nosztalgia. Nem részesülnek sokkal kedvezőbb elbírálásban a liberális oldal – a történetben jóval kisebb számban megszólaltatott – képviselői sem: a főleg Gyégyé intézetbeli munkatársai által képviselt gondolkodásmód alapvetően jó szándékú, a gyakorlatban mégis működésképtelen alternatívaként tűnik fel a szövegben. Gyégyé – és a napjainkból visszatekintő, hősével bizonyos mértékig azonosuló elbeszélő – ilyenformán minden irányból kirekesztettnek látja magát a változás korának társadalmi közbeszédéből.

Narrátorunkat szemlátomást egészen elbeszélése keletkezéséig, azaz napjainkig elkíséri permanens száműzöttségérzete, amely szereplőihez hasonlóan épp a rendszerváltás óta szűnni nem akaró csalódottság miatt ölt benne egyre komolyabb méreteket. Az alábbi, a regény jövőbeni kritikusaikhoz intézett sorok is mintha részben az ebből fakadó sértettségéből táplálkoznának: „Majdani hivatásos olvasónk kedvéért bizonygatjuk ennyire, akinek (úgy is, mint az értelmiség ott és akkor éppen jelen lévő képviselőjének) kötelessége volna regényünket nemcsak a futottak még kategória egyik tucatműveként egyszerű lekezeléssel elintézni, hanem kénytelen volna (még ha nem is esztétikai alapon) kikelni ellene az uralkodó felfogástól már-már vérlázítóan eltérő szemlélete miatt, s miközben ennek a kényelmetlen kötelességének eleget tenne, titokban sóhajtozna, hogy néha biz’ isten jól tudna jönni a pártállam előzetes, a kritikust kínos meglepetésektől megkímélő cenzúrája.” (27.) Mindamellett, hogy nem tartom szeren-

csés megoldásnak a szerző részéről, hogy ilyen módon próbál irányt szabni regénye feltételezhető fogadtatásának, igazat kell adnom annak az állításának, mely szerint a HÁZTŰZNÉZŐ merőben más képet tár elénk a rendszerváltás időszakáról, mint a kortársi megnyilatkozások legtöbbje. E képnek pedig fontos összetevője a főhős által sugallt totális defetizmus: annak belátása, hogy bármi is történt volna az elmúlt két évtizedben, Gyégyé ilyen feltételek mellett sem így, sem úgy nem lett volna képes megtaglálni a számításait.

A regény minden szintjén jelen lévő példázatszerűség így tulajdonképpen egyetlen kérdésben összpontosul, amely éppúgy vonatkozhat a tárgyalt korszak, mint napjaink viszonyaira: képesek lehetünk-e valaha is felelős módon élni a demokrácia adta jogainkkal? A cselekmény tetemes hányadát kitöltő lakógyűlések – mint a demokratikus véleményütköztetés jelentéktelenségükben is jellemző szinterei – mint ha amellet érvelnének, hogy természetünkből

fakadóan nem vagyunk alkalmasak a másikkal szembeni megértés tanúsítására. Ily módon pedig a megvalósult demokrácia a többségnek a kisebbség fölött gyakorolt feltétlen uralmává degradálódik a történetben, jó ideig pedig Gyégyé is belenyugszik, hogy a társadalmi tolerancia hiánya menthetetlenül a kárvallott kevesek közé sorolta őt és hozzátartozóit. A nagyszerű zárófejezet azonban éppen arra figyelmeztet, hogy a helyzetbe való belenyugvás senki számára sem jelenthet üdvözítő alternatívát. A Csernovics Arzén utcai ház lángba borulása döbententi rá hősünket a történet végén, hogy minden őt ért sérelem ellenére sem mondhat le a másokkal – adott esetben akár haragosaival – való szolidaritás igényéről. Defetizmusa tehát nem kevés daccal párosul; az örök vesztes büszkeségével, aki minden elkeserítő tapasztalata ellenére sem mondhat le az értelmiségi véleményalkotás szabadságáról, sőt: kötelezettségéről.

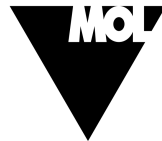
Reichert Gábor

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Alap és a MOL támogatásával jelenik meg

Nemzeti Kulturális Alap

Külön köszönet illeti Somssich-Szógyény Bélát:
az ő nagylelkű hozzájárulása nélkül
az év utolsó három száma nem jelenhetne meg.